

aktív tananyagfeldolgozás nem igényel különleges felszerelést, csak több odafigyelést és beledolgozást a tanár részéről. Az eredményesebb tanítás bizonyított folyamatát saját tevékenységünkkel, választott hivatásunkhoz méltó tudatossággal és állandó megújulással leszünk képesek csak kedvező irányba befolyásolni: a feldolgozás legalábbiasb módjának megválasztásával. S ez nem kevés!"

Tankönyvkiadó, Budapest, 1984.

DR. NAGY ZSUZSA

DR. KACSUR ISTVÁN:

ISMERETRENDSZEREK ÉS MÓDSZEREK AZ ÖKOLÓGIA-KÖRNYEZETVÉDELMI TANÍTÁSÁBAN

A Tankönyvkiadó 1985-ben adta ki dr. Kacsur István igen nagy hiányt pótló „Ismeretrendszerek és módszerek az ökológia-környezetvédelem tanításában” c. egyetemi tankönyvét.

Számunkra – akik egyrészt az általános iskolásoknak, másrészt a tanárjelölteknek szeretnénk korszerű és alkalmazható ökológia-környezetvédelmi szemléletet adni – rendkívül nagy segítséget jelent ez a könyv. Ebben a felépítésben és ilyen széles körű irodalmi tájékozottságra alapozott összegezésben véleményem szerint minden biológiai tanító kollégának alapvető segédeszközzé válhat ez a munka.

A tanítási órákon kívül a biológia szakkörök foglalkozásain, de a fakultációs oktatásban is határozott segítséget jelent ez a tartalmilag is igen sok oldalú, jól áttekinthető, ábrákkal is kellően illusztrált mű.

Logikai sorrendben foglalkozik a korszerű pedagógiai és ökológiai fogalmak rendszerével, az általános ökológiai fogalom alapelvei kialakulásának kérdéseivel.

„Az ökológia-környezetvédelem tanításának néhány tantárgytörténeti vonatkozása” c. fejezet feltárja a tantárgy tanításának legfontosabb állomásait, ma is használható megállapításait. Junge, Friedrich (1830–1906) az elsők között volt, aki újszerű ökológiai elvek alapján korszerűsítette az iskolai tananyag felépítését, és az ismeretátadás módszereit. Fő műve „A falusi tó mint életközösség” – mely ma is útmutatóul szolgálhatna oktató-nevelő munkánkban. A leírás, szisztematizálás után az életmegfigyelésre már a korszerűbb biológiai szemléletmód gondolatát jelentette.

Ebben a munkájában a tanítónak a tanítás megszervezésében a következő útmutatásokat adja:

– A tanító először arról gondoskodik, hogy a tanuló egy összképet kapjon az életközösségről. Ezután válasszon ki egy élőlényt az életközösség tagjai közül az alaposabb vizsgálat céljára. Legfontosabbnak tartja a megfigyelést.

– Lüben Ágoston (1804–1875) szerint, az oktatást a hazai élőlények ismertetésével kell

kezdeni és az idegen földrészek élővilágával befejezni.

Mindezekből a hazai ökológia tanítása számára – a szerző szerint – az a tanulság adódik, hogy azt az általános iskolában egy megfelelő ökológiai szemléletű növény- és állatismeret kialakításával kell megalapoznunk. A középiskolák erre az ökológiai alapra építhetnek.

„A továbbiakban a nevelés-képzés gazdag lehetőségeit foglalja – igen használható formában – rendszerbe. A környezetvédelmi ismeretszerzést sok jó gyakorlati példával segíti. Szemléletesen ábrázolja az ember bekapcsolódását a vízi ökoszisztéma és a bioszféra életébe, elemzi az ebből eredő következményeket.

Kiemelkedően nagy segítséget jelent a közép- és általános iskolai tanárok részére „Az ökológia-környezetvédelem tanításában alkalmazott általános módszerek” c. fejezet. Ebben elemzi a problémamegoldás módjait, ismerteti azokat a módszereket, amelyekkel a tanulók kreatív gondolkodása fejleszthető. Nagy értelme, hogy ezek alkalmazásával a tanulók élményszerűen, gyakorlati példákon keresztül ismerhetik meg az ökológiai összefüggéseket. Az ajánlott oktatási módszerekhez bemutat egy-egy mintát, amely egy pedagógiai elgondolást igyekszik megvalósítani.

Hasznos és jó segítséget nyújt az ismeretek leegyszerűsített formában való rajzos rögzítés, magyarózó táblái rajza és rajzos magyarózó táblavázlata.

Alkalmazható tanácsokat az audiovizuális eszközök használatához, a kísérletezések és tanulmányi kirándulások megszervezéséhez. Előre-mutatóan foglalkozik az ökológia tanításának továbbfejlesztési lehetőségeivel.

Összegezve: Mindazoknak a biológiatanároknak, akik e könyv tartalmát ismerik, oktató-nevelő munkájuk hatékony segítése mellett összefüggőbb képet alakít ki e témában. Eddigi ismereteinket rendszerezi, feladatainkat, egyértelműbbé, világosabbá teszi.

Tankönyvkiadó, Budapest, 1985.

DR. DÓZSA JÓZSEFNÉ

A KAPOSVÁRI KOMPLEX ANYANYELVI KÍSÉRLET ÖSSZEGEZÉSE

Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Nyelv-tudományi Dolgozatok sorozatának 36. köteteként jelent meg az 1985. év végén. A kaposvári komplex anyanyelvi kísérlet összegezése c. tanulmánygyűjtemény. Szerkesztője Bellyei László, lektora Szende Aladár és Bence Lóránt.

A kötetben tizenkét tanulmány olvasható, amelyekből értesülhetünk a Kaposvári Tanítóképző Főiskolán már több mint egy évtizede tartó, az anyanyelvi nevelés korszerűsítéséért, eredményesebbé tételéért munkálkodó kísérlet folyamatáról, eredményeiről. A munkacsoport tagjai – gyakorló tanítók, főiskolai oktatók –

elképzeléseikről, méréseikről, eredményeikről folyamatosan beszámoltak a szakajtóban, és a kísérlet vezetője, mint az MTA és OM 12-tagú közös anyanyelvi munkabizottságának tagja, tevékenyen részt vett az új tanterv előkészítő munkájában. Ennek eredményeképpen a kísérlet általános koncepciójából, célrendszeréből sok minden beépült az 1978-as tantervbe.

A tanulmánykötet első fejezetében az alapvető elméleti és gyakorlati irányvonalat fejtik ki a szerzők: Bellyei László, Szirmay Endre, Fülöp László és Schablauer Zoltánné. A kaposvári munkacsoport által kidolgozott kísérlet koncepciója és hipotézise felöltségteljes pedagógiai magatartást tükröz, mentes a túlzásoktól, a megvalósíthatatlan feltételezésektől: „Ha egy kísérlet az ország valamennyi iskolája számára akar megvalósítható oktatási és nevelési célrendszert kísérletileg kipróbálni, akkor feltétlenül figyelembe kell venni az ország objektív adottságait, amelyek összefüggésükben nem egyeznek meg az eredményes kísérletek tárgyi és személyi feltételeivel. És az sem elhanyagolható szempont, hogy az új iskolának lehetőségét kell ugyan nyújtani a tehetségek szabad kibontakozására is, ugyanakkor az is igaz, hogy a mi iskolarendszerünkben, mely a legszélesebb rétegek számára teszi lehetővé a tanulást, a művelődést, ha az egyenlő feltételek elvét is figyelembe vesszük, az oktatási és nevelési célrendszernek kidolgozásakor mindig az átlagot kell figyelembe venni.” – fogalmazza meg a bevezető tanulmány. Ezen gondolatok lényeges csomópontjait szem előtt tartva, reális, korszerű, gyakorlatban kivitelezhető célt határoz meg: „Az anyanyelvi nevelés hangsúlyát a képességek fejlesztésére, a képzés intenzitásának emelésére tesszük.”

A munkacsoport az oktatáslélektani, kategóriákat tudományos kutatási eredményekkel alátámasztva elemzi, s ezek sorrendiségét pontosan rögzíti, hiszen a pedagógiai kategóriák tisztázása nagyban megkönnyíti éppen az anyanyelvi képzés bonyolult folyamatának irányítását.

Az elvi meghatározásban megfogalmazódnak azok a kérdések, amelyek a jelen problémáit is jelzik:

- a színvonalasabb és tartalmasabb gyakorlat igénye;
- a tanulók meglévő nyelvi tudására és a nyelvhasználati módok adott szintjére történő építkezés;
- képességfejlesztés, tevékenységközpontúság, kreativitás, a munkaiskola anyanyelvi vetületei;
- a tanítói irányítás és a tanulói tevékenység egészséges arányának meghatározása;
- az anyanyelvi komplexitás lényegének alapos elemzése.

Az alapvető elméleti és gyakorlati irányvonalak vizsgálata után megállapítható, igaz, hogy a megjelölt tanulmánygyűjtemény egy lezárt kísérlet összegezése. A mai iskolai gyakorlatban azonban a megvalósulásról szó sincs, hiszen az alsó tagozat 1-4. osztályát elvégzett tanulók anya-

nyelvi műveltsége, képzettsége korántsem felel meg az elvárásoknak. Felmérések tanúsítják, hogy az 5. osztályban óriási nehézségekkel küszködnek gyermekcink, elsősorban az önálló tanulás területén (olvasástechnika, szövegértés terén lévő hiányosságok miatt), íráshasználatuk, szóbeli és írásbeli szöveggalkotási képességük nem megfelelő. Úgy gondolom, a kötet szerkesztője – aki egyben a kísérlet vezetője – által megfogalmazott, az anyanyelvi nevelés jobbítását célzó megállapításait, a tennivalókat érdemes figyelemesen átgondolni, hiszen továbbgondolkodásra inspirálnak, s a jó iránt fogékony gyakorlati és elméleti szakemberek sok hasznos elemet tudnak beépíteni munkájukba, az eredményes anyanyelvi nevelés érdekében.

A kötet második része a legterjedelmesebb, amely a komplex anyanyelvi nevelés speciális területeit elemzi, ill. mutatja be a kísérlet szemléletmódjának tükrében.

Új olvasástanítási módszert nem dolgozott ki a kaposvári munkacsoport. Az eredményesen tanítható hangoztató – elemző módszer, kombinálva a globális előprogrammal, megfelelt az elvárásoknak, megteremtette a biztos alapokat az önálló olvasáshoz. Az önálló olvasás folyamatának mozzanatait világosan megfogalmazódtak. Itt elsődleges cél az olvasási készségek minden tanulót érintő biztos alapozása. A szépirodalmi és az ismeretterjesztő szövegek elemzésének modelleje logikus, átgondolt, gyakorlatban eredményesen megvalósítható. A szövegek feldolgozását valóban komplex módon javasolja a szerző: *Tóth Istváné*, s ezzel azt a többirányú törekvést szolgálja, amely még az esztétikai érzéket is fejleszti. Valóban helyes útja ez az olvasóvá nevelésnek. A műközpontúság elsődlegességet élvez, az ismeretnyújtás és a szépirodalom esztétikai funkciója egysúlyának megtartásával.

Kernya Róza meggyőző, világos felépítésű tanulmányában bizonyítja, hogy az írás eszközi használatának kimunkálását az írás tanításának kezdeti szakaszától kezdve megvalósíthatónak tartja, továbbá rávilágít arra, hogy az olvasás megtanulása mellett az írás elsajátítása is a könyvből való tanulás segítője lehet. Gyakorlati lehetőségeket is felsorol, melyek alkalmat adnak a tanulóknak íráskészségük kommunikációs helyzetekben történő alkalmazására.

Szirmay Endre az anyanyelvi ismeretek és a helyesírás tanításának problémakörét elemzi. Mind a grammatika, mind a helyesírás tanításában a nyelvhasználat-központúságot vallja a szerző vezető szempontnak, s ez az elmélet és gyakorlat egységében jut kifejezésre. Ennek az elvnek a jegyében elemzi a helyesírás-tanítás folyamatát, s javasolja a megfelelő módszereket. A nyelvfontosságú ismeretek tanítását is hasonló módon, komplex összefüggéseiben helyezve világítja meg. A beszédművelés problémáit is elemzi. A tanulmány hangsúlyozza az eredményesség, a készségek biztos funkcionálását, amely

kritériumok nélkül nem lehetséges a továbbhaladás.

A szóbeli és írásbeli szövegalkotás bonyolult és összetett problémakörét *Bellyei László* vizsgálja. Az anyanyelvi nevelés legnehezebben megoldható területét nagy hozzájárítással, gyakorlati tapasztalatok eredményeit felhasználva elemzi, és a jelenleg érvényben lévő tantervi követelmények módosítását javasolja. A szövegalkotás különböző műveleteit már kezdetlől fogva funkcionális mivoltukban értelmezi, mert segíti az anyanyelvi résztevékenységek integrálását, s a komplexitás elvének is megfelel, ezért a szövegalkotás ismeretek tanítását már az első osztály második felévértől kívánatosnak tartja. Elérhető és elvárható célként fogalmazza meg, hogy a tanulók fogalmazásában tükröződjön a személyiség irányultsága, ami által valóban alkotó tevékenység eredményeként jön létre szövegalkotás. A kísérleti munkacsoport a mindennapi gyakorlat során nagy gondot fordított a tanulói szövegproduktiók elemzésére, bírálatára. Lényeges követelmény, hogy lehetőleg a tanulók végezzék ezt a feladatot jól kidolgozott szempontok alapján, ezek vonatkozzanak a tartalomra, szerkezetre és a stílusra. Jó lett volna, ha a kötetben helyet kapott volna olyan óraleírás is, amely bemutatja volna az elvek megvalósulásának folyamatát, netán eredményeit.

Az anyanyelv és az orosznyelv kontrasztív összehasonlításának hasznosságát elemzi *Rózner Katalin* tanulmánya. Meggyőzően érvel amellett, hogy az anyanyelv és az idegen nyelv során szerzett ismeretek kölcsönösen segítik egymást.

A kóder befejező része a gyakorló tanítóknek ad mintaszerep óraleírásokat, ötleteket az esztétikai érzék iránti fogékonyság fejlesztése érdekében végzett munkához.

Az eredményvizsgálatok egyértelműen bizonyítják a kísérlet létjogosultságát, a munkacsoport tagjainak kitűnő együttműködését. A pontos, széles körű mérésekből kiderül, hogy a kísérleti osztályok tanulóinak gondolkodási képessége, **erkölcsi érzékenysége, felelősségtudata** jóval fejlettebb a kontroll osztályokénál. A tény önmagáért beszél. (Lásd: Bódi Andrásné, Fülöp László, Nyáriné Pandúr Márta dolgozatait!)

A kaposvári komplex anyanyelvi kísérlet széles táborot mozgósított. Több bázisiskolában – Kaposvári Tanítóképző Főiskola Gyakorló Általános Iskola Baltási Judit, Kovács Éva, Vörös Júlia tanítók, kaposvári Tóth Lajos Általános Iskola Kovács Józsefné tanító, dombóvári Zrínyi Ilona és Gárdonyi Géza Általános Iskola Bedő Gyuláné és Kovács Ernőné tanítók, a sásdi Albert István Általános Iskola Nyáriné Pandúr Márta tanító közreműködésével – olyan színvonalas és eredményes munka folyt, és még folyik ma is, hogy a felső tagozatba kerülő tanulók a fentebb említett nehézségeket nem tapasztalják olyan mértékben, mint az általában jelentkeznek.

Hiányossága a tanulmánykötetnek, hogy a felsorolt bázisiskolák gyakorló pedagógusainak

eredménymérési, az eredménymérésekből levont tapasztalatai, tanítási modellje, megfigyelései, benyomásai – nyilván a nyomdai kapacitás hiánya miatt, vagy anyagi okok miatt – nem kaphattak helyet.

KERTÉSZ SÁNDORNÉ

BELSŐ TOVÁBBKÉPZÉS

Beszámoló egy kísérletről

Évek óta folyik a vita a pedagógusok olyan továbbképzéséről, amely nem a már tanultak felelevenítésére, egy-egy bemutató tanításhoz kapcsolódó tapasztalatsere, hanem a leghaladóbb elméletekre építve a gyakorlat megújítását, eredményesebbé tételét szolgálná. Bizonyos szervezett továbbképzésekre a tantestületek kis hányadának eddig is volt és van lehetősége (diplomaszerzés, komplex és egyéb tanfolyamok, jelenleg az ún. intenzív továbbképzés), a pedagógusok nagy hányadának azonban meg kellett cédnie a sokat és joggal bíralt hagyományos formákkal és az irányítatlan, ellenőrizetlen-ellenőrizhetetlen önképzéssel, a szakirodalom olvasásával. Illetve, nem kellett meglegednie, mint ahogy a szombathelyi Bolyai János Gyakorló Általános Iskola testülete sem azt tette.

Nálunk az egyéb iskolákétól annnyival sürgetőbb volt a továbbképzési gyakorlat megújítása, hogy gondolni kellett azokra a sajátos feladatokra is, amelyek más iskolákban nem, vagy csak időszakonként (pl. februárban) jelentkeznek: ez az általános iskolások oktatásán – nevelésén kívül a pedagógusképzés gyakorlatának a vezetése. Erre pedig a szakvezetőket sehol sem képezik; legnagyobbért saját és egymás tapasztalataiból okulnak, esetleg a munkaközösségekben vagy iskolai szervezésben vitathatnak meg valamely elméleti alapvetéssel egy-egy bemutató óraelőkészítést vagy csoportos óraelmélezést. Ezek a szervezett és spontán alkalmak azonban nem helyettesíthetik a tervezett, folyamatos továbbképzést.

1983-ban tantestületi határozat született egy olyan belső továbbképzésről, amely *elsősorban* a szakvezetői munkára készíti föl, illetve ezt erősíti, és mely – elnevezésünkben – *gyakorlóiskolai tanfolyam* egyénileg vagy kisebb kollektívák által készített dolgozattal zárul. A két évesre tervezett tematika természetesen menet közben nem egyszer módosult, egyszerűsödött vagy éppen kiegészült, lényegében azonban nem változott. Témaköréi a következők voltak: oktatáspolitikai, szocialista erkölcs (főleg pedagóguséti-ka), áttekintés a több mint százéves pedagógusképzésről, különös tekintettel a gyakorlóiskolákra, vezetőelmélet, az ifjúkor pszichológiája, erre épülve a *főiskolai hallgatók nevelésének* és oktatásának kérdései, majd szorosabban véve a szakvezetői metodika gyakorlata. Az évenként 6–8 tanfolyamai foglalkozáshoz igazítottuk az